

Як бачимо, переконливих аргументів для реформування адміністративно-територіального устрою України шляхом федералізації бракує. Тому, як би ми до цього не ставилися, у ближній перспективі найбільш ефективною уявляються сильна центральна влада в унітарній державі для федералізації.

Немає сумніву, що Україна відкриває нову сторінку своєї історії. Сильна влада завжди декларує і демонструє свої пріоритети. Нова влада повинна сформувати й оприлюднити національну ідею (політичної, а не етнічної нації), національну мету, національні інтереси, а також засоби їх реалізації (національну стратегію). Лише за цих умов можлива реальна політика сильної, впевненої у своїх силах, підтриманої власним народом влади.

Якщо відкинути романтику і дотримуватися класичної технології, то національна ідея і пов'язана з нею стратегія формулюються на стикові загроз і викликів, які стоять перед Україною і позитивного ідеалу, якого ми прагнемо. Мати чітку національну ідею і стратегію, обрамлені адекватними політичними засобами, – це право сильної держави. “Чи хочемо ми такою бути?” – питання риторичне.

М.І. Кабачинський

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗБУДОВА ПРИКОРДОННИХ СТРУКТУР НА ПІВДЕННІЙ ДІЛЯНЦІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ В 1991-2003 РР.

Державний кордон. Це поняття для більшості українських громадян з часів СРСР було якимось надзвичайним і трішки таємничим, а сама тільки думка про його порушення вважалась святотатством. Але реальність дуже швидко змінила пріоритети, і на початку 90-х років ХХ ст. кордони України виявилися фактично відкритими для безконтрольного переміщення громадян, транспортних засобів, незаконного вивезення товарів та вантажів, переміщення зброї, вибухових, наркотичних та отруйних речовин тощо. Різко зросла кількість спроб нелегального проникнення в Західну Європу через територію України громадян СНД, Азії і Африки. Динаміка зазначених процесів була надзвичайно високою.

Причин цьому було досить багато й передусім – умовний характер державно-територіального розмежування колишніх радянських республік. Тому, якщо на західних ділянках та у Чорному морі український державний кордон (успадкований від СРСР) був відповідно визначений, позначений та обладнаний, то з Російською Федерацією, Білоруссю, Молдовою його потрібно було ще тільки встановити та розбудувати.

Отже, прикордонникам необхідно було вирішувати ці та багато інших проблем для того, щоб забезпечити надійну охорону всіх рубежів країни і, зокрема, однієї з найскладніших його ділянок – південної, де значну частину прикордонних структур доводилось створювати заново.

Сьогодні нам ще багато що необхідно зробити, щоб досягти європейських стандартів в облаштуванні та охороні державного кордону, а отже розуміння того, як розбудовувались різні ділянки кордонів України в 1991–2003 роках, розвивалась оперативно-службова діяльність військ регіональних структур Прикордонних військ України (далі – ПВУ), які принципи організації були закладені в її основу і які завдання виконувались – це не тільки пізнання нашої недавньої історії, але й можливість усвідомлення підходів для вирішення проблем сьогодення. Таким чином, ці питання для удосконалення оперативно-службової діяльності сучасних прикордонників мають пізнавальне, наукове й практичне значення.

Проблемою облаштування та охорони південної ділянки кордону України переймались автори низки різнопланових досліджень і публікацій. Так, І. Мельник, Д. Діордієв, Є. Войтенко аналізували історію, розбудову прикордонних структур регіону та виконання ними поставлених завдань в досліджуваній період¹, автори книги «Прикордонні війська України: історія і сучасність» – оперативно-службову діяльність порубіжників². Зі статей Л. Катеринича³, Д. Новічіхіна⁴, В. Кармазіна⁵, В. Андора⁶, Д. Петуніна⁷, І. Дадерко⁸, В. Макаренко⁹ дізнаємось про діяльність військовослужбовців прикордонних загонів, застав, комендатур і контрольно-пропускних пунктів Південного напрямку, О. Сірого – про те, як охороняла кордон авіаційна ескадрилья¹⁰, В. Вівата – як виконували завдання кораблі Морської охорони¹¹. Узагальнені дані щодо розвитку Південного напрямку ПВУ можна почерпнути в матеріалах командувача військ напрямку генерал-майора А. Яворського¹², у авторів газети «Прикордонник України»¹³, книги «Державна прикордонна служба України: історія та сучасність»¹⁴, які, в контексті виконання прикордонниками завдань по охороні

державного кордону, дають ретроспекцію регіональних структур з часу їх створення. Але досі комплексного наукового дослідження становлення та розбудови Південного об'єднання ПВУ протягом 1992 – 2003 років проведено не було.

Метою статті є дослідження процесу становлення і розбудови прикордонних структур на південній ділянці державного кордону України, а також підсумків їх оперативно-службової діяльності у 1991-2003 роках.

У 1991 р. Україна, керуючись миролюбною політикою, враховуючи бажання максимально сприяти розвитку добросусідських відносин між державами, підтримувати міцні економічні стосунки, зберігати багатопланові зв'язки між прикордонними регіонами, їх населенням, а також надіючись на здійснення спільної охорони кордонів по периметру колишнього Радянського Союзу силами прикордонних відомств країн СНД, будівництво інженерних споруд, контрольної-слідової смуги на українсько-молдовській, російській і білоруській ділянках не планувала. Мова йшла лише про організацію прикордонно-митного контролю.

Але дійсність дуже швидко внесла свої корективи. Як згадує перший командувач військ напряму генерал-лейтенант В. Бондар: „В цей час уряди Молдови та Румунії домовились між собою про перетин кордону громадянами за державними паспортами. З Румунії та Молдови ринула чисельна людська хвиля до нашої країни, що, в свою чергу, не сприяло стабільності в південному регіоні України. Наш уряд прийняв рішення щільно перекрити кордон. Особовий склад багатьох прикордонних частин, дислокованих в різних регіонах країни, був стягнутий на українсько-молдавську ділянку кордону для його надійного захисту. На основних транспортних магістралях були виставлені контрольні-пропускні пункти (далі – КПП), до яких увійшли прикордонники та представники МВС.

З загостренням обстановки на придністровській ділянці було прийнято рішення створити Південне управління з місцем дислокації в Одесі. На нього на першому етапі було покладено першочергове завдання – розгортання військ і організація охорони кордону на українсько-молдовській ділянці”¹⁵.

З цією метою в березні 1992 року в Одесі була створена робоча група ПВ, до якої долучили Одеську й Сімферопольську зведені оперативні групи – вони приймали особовий склад і техніку, що прибували, забезпечували вихід на охорону кордону знову сформованих комендатур і застав, їхню облаштованість. В квітні у райцентрі Красні Окна Одеської області почав діяти Республіканський штаб з організації охорони україно-молдовського державного кордону, до якого увійшли представники ПВ, МВС, СБУ, збройних сил та Національної гвардії¹⁶.

Керівником цих структур призначили В. Бондаря, який добре все запам'ятав: „Починали з нуля, бо ж ніякого кордону між Україною та Молдовою не існувало, як і приміщень, загонів, відділень, застав, технічних засобів тощо. А тут ще на біду в Придністров'ї спалахнув військовий конфлікт. Ситуація була повністю безконтрольною. Майже поруч з нашими прикордонними постами вибухали снаряди, горіли будинки, гинули люди. Треба було щось робити аби вогонь війни не торкнувся нашого кордону, не опалив українську землю. І ми, прикордонники, разом з підрозділами МВС, СБУ, Національної гвардії та воїнами Одеського військового округу робили все, щоб такого не трапилось.. Це було перше бойове хрещення..”¹⁷.

В результаті роботи організаційної групи, на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 4.05.1992 р. №221-03 „Про створення Південного, Південно-Східного, Північно-Західного управлінь ПВУ” та наказу Голови Держкомкордону від 8.05.1992 р. №042 було створено Південне управління ПВУ (з 13.12.1995 – Південний напрям) з місцем дислокації у м. Одесі (ці регіональні об'єднання були створені з метою підвищення оперативності управління частинами і з'єднаннями, що охороняли кордон)¹⁸.

Відповідно до Указу Президента України від 17.03.1992 р. №158 „Про заходи щодо охорони державного кордону України з Республікою Молдова”¹⁹, Постанови Кабінету Міністрів України від 14.04.1992 р. №192-02 та наказу Голови Держкомкордону від 4.05.1992 р. №92 в цей час також розпочалось формування Котовського, Березинського і Могилів-Подільського загонів прикордонного контролю (далі – ЗПК)²⁰.

На 1.09.1992 р. всі загони в основному були укомплектовані особовим складом, бойовою технікою (75 %) і приступили до охорони українсько-молдовського державного кордону. Першими їх начальниками були підполковники О. Степанюк, В. Голінко, М. Гурський.

Загалом до складу Південного управління станом на 1.01.1993 р. увійшло 4 загони (разом з новоствореними ще Одеський прикордонний загін (далі – ПРИКЗ), а також окремі КПП (далі –

ОКПП) „Ізмаїл” і „Чорномор’я”, 24 окрема авіаційна ескадрилья (далі – ОАЕ), 18 окрема бригада прикордонних сторожових кораблів (далі – ОБРПСР), шпиталь, 330-й інженерно-будівельний батальйон.

Серед питань, що вирішувались особовим складом управління протягом 1992-1993 років виділялись: викриття обстановки; підбір і втягування в службу новопризваного контингенту, котрий у переважній більшості складався з офіцерів, прапорщиків, військовослужбовців за контрактом, в тому числі переведених з Міністерства оборони, інших силових структур, призваних із запасу, а також тих прикордонників, які виявили бажання служити Україні і прибували для цього практично з усіх регіонів колишнього Радянського Союзу²¹; розгортання та облаштування елементарно необхідним підрозділів і управлінь з’єднань та частин; організація взаємодії з державними, правоохоронними, митними органами, ПВ суміжних країн; ведення широкої роз’яснювальної роботи серед місцевого населення про завдання і мету прикордонних підрозділів.

З 1994 р. діяльність прикордонників активізувалась, отримавши конкретне спрямування, сформульоване в Указі Президента України від 16.12.1993 року №596/93 „Про комплексну програму розбудови державного кордону”. Положення Комплексної програми стали базовими для розбудови державного кордону і ПВУ протягом 1994–1999 років²².

Розбудова управління продовжувалась, і в 1994 р. до його складу ввійшли з’єднання та частини, розташовані в Автономній Республіці Крим. Для керівництва ними створено оперативновійськовий відділ з місцем дислокації в Сімферополі. До складу військ управління введено Сімферопольський ПРИКЗ і 5-ту ОБРПСР. У цьому ж році сформовано окремий дивізіон прикордонних сторожових катерів (далі – ОДНПСКА) спеціального призначення з місцем дислокації в Ялті; на базі дивізіону ПСКА Балаклавської бригади створено ОБРПСР з дислокацією в Керчі; ОКПП „Ізмаїл” реорганізовано в 17 ЗПК, „Чорномор’я” – в ЗПК „Чорномор’я” і вони з 20.08.1994 р. перебрали під охорону визначені ділянки кордону.

У 1995-1996 роках 18 ОБРПСР і 26 ПРИКЗ реформовано і на їх базі створено 26 Морський ПРИКЗ; сформовано окрему спецкомендатуру ПВУ з дислокацією в м. Форос; реформовано Кілійський дивізіон ПСКА в 18-у окрему бригаду ПСКР з дислокацією в м. Кілія; сформовано на базі 55-х курсів ВМС України морський навчальний ПРИКЗ; створено на базі 3 бригади річкових катерів ВМС та 18 окремого дивізіону ПСКА, 18 ОБРПСР з дислокацією в м. Ізмаїл.

Загалом до 2000 р. ділянка державного кордону Південного напрямку ПВУ становила 2854 км. До його складу входило 8 прикордонних загонів, 4 загони Морської охорони, 2 навчальні прикордонні загони і 9 окремих частин, 100 пунктів пропуску, з них 45 міжнародного значення²³.

13 грудня 1995 р. управління ПВУ були реорганізовані в напрями ПВУ. Їх штатна структура, за необхідності вирішення нагальних питань, теж зазнавала змін. Так, у 1992–1993 рр. замість відділу оперативного розшуку введено відділ по роботі з місцевим населенням²⁴; групу підготовки військ переформували у групу підготовки військ і військового виховання; додатково введено посаду помічника начальника управління з прикордонно-представницької роботи, старших офіцерів з підготовки та використання службових тварин, з використання авіації²⁵. У 1995–1998 рр. в напрямках додатково створено службу охорони природного середовища; військово-медичну службу; авіаційне управління; інформаційно-аналітичне управління; прес-службу²⁶; юридичну і кінологічну служби; групу оперативного планування застосування військ; групу з організації діяльності інспекторів прикордонної служби; групу з протидії незаконній міграції²⁷ тощо.

Серед факторів, які впливали на розвиток обстановки на ділянці кордону протягом досліджуваного періоду, в першу чергу виділялися: незавершеність його договірно-правового оформлення з суміжними державами; діяльність злочинних угруповань по транзитній переправі нелегальних мігрантів через територію України в держави Західної Європи і постійне вдосконалення тактики їх дій; створення стійких каналів контрабандної діяльності, незаконний вивіз та ввіз в Україну товарів і вантажів, як через пункти пропуску, так і поза ними, у тому числі зброї, наркотичних і психотропних речовин; залучення до протиправної діяльності поплічників із числа мешканців прикордоння нашої і сусідніх держав; незаконний промисел цінних порід риби у виключній (морській) економічній зоні України і безпосередньо в районі о. Зміїного; недосконалість існуючого законодавства України, що дозволяло багатьом порушникам уникати справедливого покарання²⁸.

Найбільш гарячою точкою залишалась молдовська ділянка кордону. Основними напрямками протиправної діяльності та напрямками зосередження основних зусиль на ділянці військ були придністровський (ділянка Котовського ПРИКЗ), бессарабський (ділянка Березинського ПРИКЗ).

Пильна увага зверталась на охорону кордону в міжнародних пунктах пропуску на ділянках Одеського та Ізмаїльського прикордонних загонів та реалізацію обстановки у межах територіального моря та виключної (морської) економічної зони України²⁹.

Охорона державного кордону на ділянці військ організовувалась відповідно до законодавчих актів України з прикордонних питань, Директиви командувача Прикордонних військ України та Наказу командувача військ Південного напрямку ПВУ „Про охорону державного кордону України на рік” і здійснювалась шляхом комплексного застосування різноманітних сил та засобів сухопутних, морських з'єднань та авіаескадриль у формі прикордонної служби, прикордонного контролю, прикордонних і спільних операцій, оперативно-розшукової діяльності та проведенням режимних заходів.

Основними завданнями які виконували війська напрямку, були: надійна охорона державного кордону, вжиття усіх необхідних заходів для забезпечення національної безпеки, реалізація прикордонної політики держави, боротьба зі злочинністю на кордоні; постійне удосконалення прикордонної служби, прикордонного контролю, інших форм ОСД, службової майстерності особового складу, системи збору, аналізу, узагальнення і прогнозування обстановки, яка складається на державному кордоні, своєчасне прийняття доцільних рішень і ефективне застосування наявних сил та засобів; оптимізація організаційно-штатних структур органів управління, впровадження в життя нових форм і способів керівництва військами; підтримання бойової готовності і боєздатності на рівні, який забезпечує виконання службово-бойових і спеціальних завдань у різноманітних умовах обстановки у тісній взаємодії з державними органами і правоохоронними структурами прикордоння; поліпшення якості оперативного забезпечення охорони кордону; удосконалення прикордонно-представницької роботи; поліпшення якості бойового навчання і фахової підготовки особового складу; забезпечення безпеки служби і усієї діяльності військ; підготовка, удосконалення навчання і виховання кадрового потенціалу військ, його вмиле і ефективного використання відповідно до призначення; здійснення системи заходів щодо економії фінансових і матеріально-технічних засобів, пошуку джерел надходження позабюджетних засобів³⁰.

Після виходу в 1998 р. постанов Кабінету Міністрів „Про прикордонний режим”³¹ та „Про контрольовані прикордонні райони”³², розпорядження Президента України „Про охорону державного кордону України в Азовському та Чорному морях і Керченській протоці та забезпечення прав України у виключній (морській) економічній зоні та континентальному шельфі в північно-східній частині Чорного моря”³³, в Південному напрямі вжито комплекс заходів щодо посилення режиму держкордону і охорони морського узбережжя. На морській ділянці створюється єдина система спостереження за надводною обстановкою, організовується взаємодія з відомствами, що ведуть діяльність в акваторії, здійснюються заходи з реєстрації маломірних плавзасобів, обладнання причалів, роз'яснення місцевому населенню правил прикордонного режиму.

Та все ж розвиток процесів нелегальної міграції, збільшення масштабів контрабандної діяльності відбувались і надалі, ставши буквально загрозою національній безпеці держави. Адже, наприклад, тільки від незаконного ввезення і продажу тютюнових виробів український бюджет втрачав щороку від 100 до 500 млн. гривень³⁴.

Тому Держкомкордон у 2000 р. запропонував загалом нову концепцію охорони держкордону, спрямовану на переорієнтацію зусиль з протидії нелегальній міграції і контрабанді в найбільш небезпечні напрямки, тобто, передусім, на ділянки кордону з Російською Федерацією і Молдовою³⁵.

Активність прикордонників не залишилась і поза увагою керівництва держави, яке врешті більш серйозно поставилось до їх потреб. Так, 16 листопада 2000 р. Указом Президента України була прийнята „Програма дій, спрямованих на підтримання режиму державного кордону України і прикордонного режиму, розвиток ПВ України та митних органів України, на період до 2005 року”, метою якої визначалось вдосконалення системи захисту національних інтересів на державному кордоні України³⁶.

Зглянулись і на катастрофічну ситуацію з фінансуванням. Як зазначав у січні 2003 р. Голова Держкомкордону М. Литвин: „Законом України „Про Державний бюджет на 2003 рік” на утримання ПВ передбачено 463503,6 тис. грн. .. Затверджена сума збільшена у порівнянні з минулим роком на 44,4% і забезпечує вже 51,2% від потреби військ, а не 30-33% як у минулі роки.”³⁷.

Весь цей комплекс заходів дозволив керівництву напрямку розробити нові стратегічні підходи щодо організації охорони кордону в межах відповідальності.

З першої половини 2000 р. й Південний напрям зазнає значного реформування. Тоді ЗПК реформовано у ПРИКЗ; реформовано 26 Морський ПРИКЗ; розформовано КЕЧ м. Ізмаїл і морський навчальний ПРИКЗ.

А оскільки у березні 2000 р. в Автономній Республіці Крим на базі сил та засобів Південного напрямку було створено Кримський напрям ПВУ, то з бойового складу військ вивели 6 військових частин³⁸.

З тих пір і до середини 2003 р. до складу Південного напрямку входило 5 ПРИКЗ (Могилів-Подільський, Котовський, Березинський, Ізмаїльський і Одеський), 13 прикордонних комендатур, 67 прикордонних застав, два загони Морської охорони (9 кораблів, 35 катерів), ОАЕ (5 літаків, з них: АН-26 – 2, АН-72 – 2, АН-24 – 1; 7 од. вертольотів Мі-8Т) і 3 окремих органи забезпечення.

Вони охороняли ділянку державного кордону на території Вінницької, Одеської, Миколаївської і Херсонської областей протяжністю 1945,993 км, у тому числі з Республікою Молдовою – 1018,6 км. та Республікою Румунією – 181,093 км. Сухопутна ділянка державного рубежу становила 761,9 км, річкова – 414,893 км, морська – 746,3 км, озерна – 22,9 км.

На ділянці військ напрямку функціонували 88 пунктів пропуску і 2 пункти контролю. За видами транспортного сполучення: автомобільних – 48, залізничних – 7, морських – 16 і 2 пункти контролю, річкових – 15, авіаційних – 2. За рік у встановленому порядку державний кордон перетинали близько 7 млн. осіб та 4 млн. транспортних засобів³⁹.

Першим командувачем військ напрямку був призначений генерал-лейтенант Бондар В. М., який керував до травня 2001 р. З травня 2001 по серпень 2003 рр. напрям очолював генерал-лейтенант Яворський А. С.

За досліджуваній період військами Південного напрямку ПВ України було:

обладнано 20 об'єктів охоронно-пожежною сигналізацією, встановлено 16 сигналізаційних приладів „Хміль-1”, 61 одиницю ППОС „Дозор-01”, „Дозор-1”, „Дозор-ЗМА”, 37 блоків резервного живлення, проведено фортифікаційне обладнання 20 місць для несення служби прикордонними нарядами, встановлено 16 шлагбаумів, прокладено 2,35 км ліній телесигналізації, побудовано 2 мости з комплекту ТММ (40 м). Силами військових частин відремонтовано: 33 ППОС, 12 металевих спостережних веж; проведено 191 прикордонно-представницьку зустріч; радіотехнічними постами спостереження виявлено, кваліфіковано та супроводжено 49029 цілей, з них 14484 іноземні; проведено 42 прикордонні операції; моряки-прикордонники затримали 21 турецьку та 6 болгарських шхун-порушників. За межі виключної (морської) економічної зони видворено понад 500 шхун; пропущено через державний кордон понад 102843320 осіб та 19238030 транспортних засобів. Затримано 18826 порушників, з яких 8120 незаконних мігрантів, 838 од. зброї, 36974 шт. боєприпасів, 831,281 кг наркотичної сировини, контрабандних товарів на суму близько 25 млн. грн.⁴⁰

У 2003 р. відбулось реформування ПВУ у правоохоронний орган спеціального призначення. З квітня 2003 р. був прийнятий Закон України „Про Державну прикордонну службу України”, який набирав чинності з 1 серпня 2003 р. Тому з 1 серпня 2003 р. Південний та інші напрями ПВУ були реорганізовані в регіональні управління – територіальні органи, котрі створили „з метою ефективного виконання покладених на ДПСУ завдань”, у складі якої вони й продовжили свою діяльність⁴¹.

Подальші дослідження стосуватимуться особливостей охорони державного кордону та оперативно-службової діяльності військ ПВУ на ділянці кордону Західного напрямку в 1991–2003 роках.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Діордієв Д. Н., Мельник І. О., Войтенко Є. В. Адреса мужності – Південний кордон. – Одеса, 2001. – 300 с.; Мельник І. О. У гарячих степах України // Кордон. – 2002. – №1. – С. 16-17; 2. Оперативно-службова діяльність військ на південній ділянці державного кордону // Прикордонні війська України: історія і сучасність: Навчальний посібник. – Видання друге, оновлене й доповнене. – Хмельницький, 2001. – С. 160-173; 3. Катеринич Л. На варті кордонів держави // Країни. – 2001. – 30 квітня. – С. 3; 4. Новічihin Д. На охороне рубежів // Слово и дело. – 2002. – 12 липня. – С. 2; 5. Кармазін В. Кожен має займатись своєю справою професійно // Прикордонник України. – 2002. – 12 жовтня – С. 3; 6. Андор В. Стережуть свого кордона // Котовські вісті. – 2001. – 7 серпня – С. 3; 7. Петунін Д. Застава в селі // Вечерня Одеса. – 2003. – 8 листопада – С. 4; 8. Дадерко І. Традиціям верни // Черноморський маяк. – 2002. – 1 лютого – С. 2; 9. Макаренко В. На сторожі державного кордону // Єдність. – 1998. – 4 листопада – С. 1; 10. Серый А. Авіація охороняє границю // Одеські вісті. – 2001. – 3 листопада – С. 3; 11. Віват В. Спадкоємець геноїчних традицій // Слава і Честь – Південний кордон. 2002. – 2-8 листопада – С. 4; 12. Яворський А. Держава дбає про кордон, а ми, прикордонники, – про державу // Думська площа – Південний кордон. – 2002. – 24 травня – С. 1; 13. Південному напрямку ПВУ – 10 років // Прикордонник України. – 2002. – 16 травня – С. 3; 14. Південне регіональне управління ДПСУ // Державна прикордонна служба України: історія та сучасність / За заг. Ред. М.М. Литвина; редкол.: М.М. Литвин та ін. – К., 2004. – С. 108-121; 15. Боднар В. Все починалося у 91-му.. // Діордієв Д. Н., Мельник І. О., Войтенко Є. В. Вказ. праця. – С. 21-22; 16. Південне регіональне управління ДПСУ // Державна прикордонна служба України. – С. 109; 17. Боднар В. Все починалося у 91-му.. // Діордієв Д. Н., Мельник І. О., Войтенко Є. В. Вказ. праця. – С. 22-23; 18. Поточний Архів відділу документального забезпечення Південного регіонального управління ДПСУ (далі – АВДЗ ПдРУ ДПСУ). – Інв. 0240. – Спр. 084. – Т. 2. – Арк. 1; 19. Указ Президента України від 17.03.1992 р. №158 „Про

.....

заходи щодо охорони державного кордону України з Республікою Молдова” // Державний кордон України. Збірник документів за 1992 р. – К., 1993. – С. 20-21; 20. Поточний архів Сховище документів Адміністрації ДПСУ (далі – СД АДПСУ). – Інв. 1623. – Спр. 17. – Т. 2. – Арк. 223; 21. СД АДПСУ. – Інв. 715. – Спр. 3. – Т. 2. – Арк. 220.– Інв. 716. – Спр. 3. – Т. 3. – Арк. 47, 75-76; 22. Комплексна програма розбудови державного кордону. – К., 1994. – 76 с.; 23. Оперативно-службова діяльність військ на південній ділянці державного кордону. – С. 160. 24. АДЗ СхРУ ДПСУ. – Інв. 0142. – Спр. 42. – Арк. 1; 25. Центральний архів ДПСУ (далі – ЦА ДПСУ). – Ф. 5. – Оп. 36. – Спр. 59. – Арк. 1-2; 26. АДЗ СхРУ ДПСУ. – Інв. 0142. – Спр. 42. – Арк. 5-6; 27. АДЗ ПдРУ ДПСУ. – Інв. 0240. – Спр. 084. – Т. 2. – Арк. 13, 18; 28. Оперативно-службова діяльність військ на південній ділянці державного кордону. – С. 161-162. 29. Яворський А. Вказ. праця. – С. 1; 30. Оперативно-службова діяльність військ на південній ділянці державного кордону. – С. 172-173; 31. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 р. №1147 „Про прикордонний режим” // Офіційний вісник України. – 1998. – №30. – Ст. 1127; 32. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. №1199 „Про контрольовані прикордонні райони” // Юрист-плюс. – К., 2002; 33. Розпорядження Президента України від 6 жовтня 1998 року №515/98-рп „Про охорону державного кордону України в Азовському та Чорному морях і Керченській протоці та забезпечення прав України у виключній (морській) економічній зоні та континентальному шельфі у північно-східній частині Чорного моря” // Державний кордон України. Збірник документів за 1998 р. – К., 1999. – С. 38-39; 34. Солодко-гіркий контрабандний дим // Прикордонник України. 26 жовтня 2002. – С. 2; 35. Шишолін П. Пропасть не преодолеешь в два прыжка // 2000. – 2000.– 25 февраля – С. 18; 36. Указ Президента України від 16 листопада 2000 року №1241/2000 „Про Програму дій, спрямованих на підтримання режиму державного кордону України і прикордонного режиму, розвиток ПВ України та митних органів України, на період до 2005 року” // Державний кордон України. Збірник документів за 2000 р. – К., 2001. – С. 49-98; 37. СД АДПСУ. Інв. 8118, спр. 26, т. 1, арк. 142; 38. АДЗ ПдРУ ДПСУ. – Інв. 0240. – Спр. 084. – Т. 2. – Арк. 2-16; 39. Мельник І. У гарячих степах України. – С. 17; 40. Південному напрямку ПВУ – 10 років. – С. 3; 41. Закон України від 3.04.2003 р. №661-IV „Про Державну прикордонну службу України” // Закони України з прикордонних питань: Офіційний текст зі змінами і доповненнями. – Хмельницький, 2003. – Ст. 6, 7.

К.М. Ніколаєць

ПОБУДОВА СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Відповідно до Основного закону держави Україна має будувати соціально орієнтовану економіку. Отримання країною наприкінці 2005 року статусу країни з ринковою економікою породжує ряд проблем на шляху будівництва економіки, задекларованого у Конституції. Соціальні проблеми населення та можливі способи їх вирішення широко представлені у програмах політичних партій, програмах дії Уряду та Президента. Проте соціальна політика держави не є ефективною. Внаслідок падіння виробництва відбулося скорочення зайнятості в промисловості та у сільському господарстві. В сучасному світі економічні проблеми та соціальні проблеми взаємопов'язані, а їх комплекс породжує певні політичні проблеми. Вирішення соціальних проблем суто політичними методами без відродження економіки держави виглядає досить сумнівним. Отримання навіть довгострокових іноземних кредитів та коштів від приватизації не означає, що основні соціальні проблеми, пов'язані із зменшенням соціального розшарування населення та підвищенням його життєвого рівня, вдасться вирішити у стратегічній перспективі.

Проблеми розвитку економіки та їх зв'язок із соціальними проблемами розглядалися у працях П.Саблука, О.Новікова, Я.Жаліло, О.Белінської, Б.Панасюка.¹ Але динаміка розвитку держави та зміни, пов'язані із національною безпекою країни, що мали місце наприкінці 2005 року, потребують нових досліджень, які б сприяли в цілому розробці довгострокової програми стратегічного розвитку України, однією із складових частин якої були б пункти, що стосуються вирішення найбільш болючих проблем, пов'язаних із соціальною захищеністю населення республіки. Тому метою даної публікації є аналіз стану побудови соціально орієнтованої економіки в Україні на рубежі ХХІ століття на основі вивчення основних показників розвитку промисловості та сільського господарства як важливих чинників впливу на соціальний розвиток країни.

Економічна криза в Україні, яка вразила економіку протягом 90-х років ХХ ст., була результатом складної економічної ситуації, що склалася після розпаду СРСР у зв'язку із руйнуванням економічних зв'язків між республіками колишньої держави. Вона поглиблювалася завдяки прорахункам в економічній політиці урядів, недосвідченості української політичної та економічної еліти, яка несміливо приймала власні рішення. Також були і залишаються відсутніми важелі впливу народу на владу, що використовувала і використовує своє службове становище в особистих інтересах, нехтуючи загальнодержавними інтересами. Одним із негативних наслідків таких дій влади став